

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію *Мер'ємової Юлії Володимирівни* “**Онімія англійських, російських та українських літературних казок**”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Дисертацію *Мер'ємової Юлії Володимирівни* присвячено вивченню промовистих складників національної лінгвокультури – власним назвам, зокрема їх структурним, семантичним та функціональним особливостям, які зумовлені специфікою середовища актуалізації цих одиниць – казковим дискурсом. Попри давні традиції дослідження народної та літературної казкової онімії, поліаспектне вивчення ономастиконів різних культур (про що зазначено в дисертації на с. 14, 25, 33, 42-47), Юлія Володимирівна знаходить достатньо простору в науковій екумені для подальших розвідок і звертається до порівняльного вивчення формування та функціонування назв персонажів в англійських, російських та українських літературних казках.

Актуальність цієї наукової праці визначається домінантністю принципу антропоцентризму в сучасній лінгвістиці, орієнтацією на дослідження людської особистості, мовленнєвої діяльності в контексті різних вимірів буття, одним із яких є семіотичний. Вибір літературної казки об'єктом дослідження унеобхіднює вивчення ономастикону крізь призму вигаданої картини світу в її взаємозв'язку зі світом реальним. Опозиція *світ 'уявний – реальний', 'створений – справжній'* є предметом дискусій, що точаться навколо біологічної теорії пізнання (У. Матурана, Ф. Варела “Древо пізнання”), де людина визнається аутопоезною, самовідтворювальною системою, а пізнання – не віддзеркаленням світу, а його внутрішнім і колективним конструюванням в соціально-мовному середовищі. Якщо дотримуватися тези Матурани і Варели про те, що ми самі створюємо світ, то праця Юлії Володимирівни набуває неабиякої актуальності.

Наукова новизна рецензованої дисертації полягає в тому, що авторка звертається до порівняльного вивчення ономастиконів, актуалізованих засобами мов відмінної типології та різного ступеня генетичної спорідненості, уперше запропонувала оригінальну й ефективну методику дослідження спільних та відмінних ознак індоєвропейських лінгвокультур шляхом аналізу такого важливого сегмента мовної картини світу індоєвропейців як ономастикон. Порівняння окремих підсистем спільного лінгвокультурного надбання через призму походження окремого розряду власних назв, їх структурно-семантичної та функційної специфіки, зумовленої типологічними можливостями мови, є новим словом у сучасному мовознавстві.

Емпірична база дослідження охоплює понад 2000 поетонімів і фольклоронімів, виокремлених із 187 текстів англійських, російських та українських казок, створених упродовж ХІХ-поч. ХХІ ст. Такий репрезентативний матеріал дозволив зосередити увагу на еволюції світу, створеній суспільною та індивідуальною свідомістю, фантазією, інтуїцією й когнітивним досвідом носіїв індоєвропейської культурної традиції.

Мета дисертації, якої успішно досягає дисертантка, - дослідити спільне й відмінне в поетизації світу, його компактному, але багатогранному відтворенні в плані й змісті поетонімів українськомовних, російськомовних та англійськомовних літературних казок.

Для успішної реалізації завдань дослідження Юлія Володимирівна розробила послідовну процедуру аналізу, яку, на жаль, не представлено окремим підрозділом, обрала комплекс традиційних та інноваційних **методів**: описовий, структурний, зіставний, кількісний, компонентний аналіз, а також вдало поєднані методи контекстологічного та інтертекстуального аналізу. Коректне застосування цих методів дозволило встановити організувальну, образотвірну й текстотвірну роль поетонімів, їх важливість в історії формування європейської картини світу, віддзеркаленій у народній та літературній казках.

Поєднання порівняльно-історичного, структурно-системного та антропоцентричного принципів дослідження уможливило вдосконалення міжпарадигмальної концепції онімного простору, порівняльного опису семіотичних властивостей ономастикону та картини казкового світу, зробило дослідження **теоретично важливим** для порівняльного мовознавства, типології, лінгвосеміотики.

Цим зумовлено й **практичне значення** дисертації: здобуті результати можуть бути упроваджені в курси та спецкурси з типологічного, порівняльно-історичного мовознавства, фольклористики, лінгвокультурології, лінгвістики тексту.

У першому розділі наукової праці **“Іменність у казковому тексті: фольклоронім і поетонім”** (с. 21-53) систематизовано науково-практичні результати світового доробку теорії власної назви, казкової антропонімії зокрема. Розкрито поняття онімного простору та поетонімосфери. Останнє тлумачиться як вторинне моделювання реального світу за допомогою впорядкованої системи онімних опозицій художнього тексту. Окреслено головні поняття й терміни, яких Юлія Володимирівна послідовно дотримується впродовж усієї праці.

У першому розділі дослідниця аргументовано диференціює власну назву та поетонім (с. 30), з'ясовує їх ключові ознаки з огляду на тип позначуваного об'єкта чи явища (реального / вигаданого); смислової динамічність;

розгалуженість конотативної сфери відповідно до контексту твору; образність; контекстуальне наповнення; активізацію внутрішньої форми.

На нашу думку, перший розділ у теоретико-методологічному плані є вельми потужним. Дисертантка порівнює фольклорну та літературну казку, розглядає їх жанрове розшарування, структуру сюжету (с. 34-40), приділяє необхідну увагу спорідненості народної та літературної казок, слушно зауважує, що фольклор створює підґрунтя для літературної казки, властивої історично молодшим культурам із модифікованою, відмінною від архаїчної, свідомістю, своєрідною системою культурних домінант, настанов та образів.

На особливу увагу заслуговує теорія казкового дискурсу та онімного простору літературної казки (с. 42 й далі), який своєрідно вербалізується різнорівневими засобами й гармонізований з лінгвориторичною реалізацією різних параметрів категорії казковості.

У найбільшому за обсягом другому розділі **“Онімний простір літературної казки в англійській, російській, українській мовах”** (с. 54-122) проаналізовано структуру, мотиваційну основу, продуктивність та функційне навантаження казкових власних назв у типологічно різних культурах. Ця частина дисертації є вагомою тим, що в ній засвідчено універсальність та культурну специфічність творення поетонімів, показані можливості формування та роль простих і розгорнутих назв залежно від лінгвальної типології відповідних культур. Матеріал та висновки цього розділу розхитують стереотипні уявлення про культурну унікальність хронотопу казок та об'єкти, що його наповнюють. Висновки Юлії Володимирівни схиляють до думки, що поетонімія літературних казок у різних лінгвокультурах виявляє більше спільних ознак, ніж відмінних. Якщо так, то цей факт можна пояснити, по-перше, спільністю індоєвропейської культурної історії, по-друге, дією універсальних законів мислення людини, тих когнітивних механізмів, що спрямовують втілення салієнтних когнітивних ознак реалій світу у вербальних знаках.

Третій розділ дисертації **“Функційно-семантичне навантаження поетонімів літературної казки”** (с. 123-175) логічно завершує дослідження назв персонажів аналізом їх семантичної структури та ролі у формуванні картини світу. Цінними, на наш погляд, є такі висновки: 1) холістичність семантики онімів, комплексність репрезентації низки властивих позначуваним об'єктам ознак; 2) спільність обов'язкових (“облігаторних”, за термінологією авторки, с. 127) та відмінних факультативних компонентів у семантичній структурі аналізованих одиниць; 3) більшу залежність семантики й функцій поетонімів від типології казкових персонажів, ніж мовної типології; 4) ізоморфізм картини казкового світу в текстах одно- й різносистемних мов. Прикро, що дослідниця обмежилася констатувальними узагальненнями результатів своєї розвідки,

уникаючи експланаторності. А варто було б спробувати пояснити зазначені ознаки інтегративними процесами семіотизації досвіду носіїв лнгвіокультур.

Ретельність аналізу та опису значного за обсягом матеріалу свідчать про копітку та сумлінну працю, яку успішно завершено.

Автореферат, 10 публікацій (4 - у фахових виданнях України, 2 – у закордонних періодичних виданнях, 4 – матеріали наукових та науково-практичних конференцій) відбивають головні здобутки дисертації. Усі публікації, на які авторка покликається в дисертації (с. 10-11), одноосібні.

Відзначаючи актуальність і глибину дисертаційної праці Юлії Володимирівни Мер'ємової, аргументованість висунутих у ній наукових засад, комплексний характер і ґрунтовний аналіз онімів, важливість отриманих результатів, узагальнень і висновків, висловимо деякі **дискусійні моменти** та вкажемо на окремі **неточності**.

1. Дисертація має достатній теоретичний рівень, про що свідчить глибоке й усебічне вивчення низки складних питань, пов'язаних з особливостями формування та функціонування ономастикону у фольклорних та літературних казках (Розділ 1, 2), визначення ядра та периферії складників онімного простору. Усе ж необхідно конкретизувати критерії надання ядерного чи периферійного статусу назвам персонажів, детермінованого комплексом чинників, зокрема, тривалістю існування реалії в системі лінгвіокультури, її споконвічністю, прецедентністю тощо. До того ж диференціації потребують критерії 'продуктивності' та 'частотності' з поясненням процедури обчислення частотності аналізованих одиниць (с. 56).

2. У дисертації здебільшого ретельно продумано й виважено вжито термінологічний апарат поетонімії (с. 27-34). Утім уживання окремих одиниць метамови при аналізі формальної та змістової будови назв персонажів видається сумнівним.

Наприклад, на с. 107 обґрунтовано продуктивність прийому "розділення структури словоформи" для "реактуалізації імені та створення образності тексту як цілісності". Це положення ілюструють назви, утворені способами лексикалізації синтаксичних конструкцій (*Lady-who-asks-a-many-questions*), часткової конверсії та її комбінування з композицією (*The By-Coloured-Python-Rock-Snake*). Незрозумілим залишається твердження про розділення словоформи цих та інших одиниць. Вважаємо, що візуалізація сегментації слова через дефісне написання дійсно додає незвичайності втіленого в назві образу. Наприклад, графічне розширення шляхом поскладової сегментації, повтору та уживання афікса з аугментативним значенням (рос. *Та-ра-кан / Таракан, Таракан / Тараканище*, с. 107-108) є прозорою іконічною репрезентацією уявного

великого розміру позначуваної реалії. Це стимулює прагматичний ефект: 'дуже великий' > 'дуже страшний і поганий'. Членування ж словоформ пов'язано з виділенням їх змістових складників і встановленням ними меж. Стосовно питання способів такого членування, то між лінгвістами дотепер немає згоди. Хотілося б почути міркування дослідниці з цього приводу.

3. Докладний аналіз матеріалу дослідження та теоретичні висновки супроводжуються зною кількістю влучних прикладів. Немає сумніву, що наявність та релевантність ілюстративного матеріалу засвідчують ґрунтовність емпіричної бази цієї праці, значно підвищують її результативність, об'єктивність та наукову переконливість. Але репрезентація матеріалу не завжди є вдалою через непослідовність відтворення окремих онімів українською мовою. Здебільшого назви персонажів передаються різними видами кальок на зразок *Tim Woodman* / *Залізний Лісоруб*, *Dingo-Yellow-Dog-Dingo* / *Дінго, жовтий пес Дінго*, *Mongulai Bopsull ai man-who-does-not-put-his-foot-in-a hurry* / *Тегумай Бонсулай Чоловік, який не поспішає-виставляти-ногу-вперед* (с. 54-56 тощо.). Утім авторка не скрізь послідовна й подекуди уникає такої деталізації, тяжіє до компактності форми (*White Rabbit* / *Кролик*, *Hookah-Smoking Caterpillar* / *Гусінь*, с. 55 та ін.). Для сприйняття власних назв у літературних творах, а казках поготів, важливі фонові знання, розуміння гри слів, колориту та символіки. Очевидно, що такі промовисті елементи як *white*, *hookah-smoking* важливі для реалізації авторського задуму та виявлення реципієнтом культурно значимих смислів. Хоча адекватність перекладацьких стратегій виходить за межі дослідницьких завдань цієї праці, усе ж не завадило б прискіпливіше ставитися до перекладу аналізованих онімів українською мовою, адже еліптизація у складі відповідників зменшує інформативність назв.

4. Ще одне зауваження стосується перевірки тексту та подекуди малоінформативного викладу відомостей. Бажано було б уникнути розлогих цитувань на 2 сторінки (с. 31-32), у яких частина наведеної інформації є загальновідомою (*внутрішній заголовок, заголовок, сема, семема*), прикладів у висновках до розділів (с. 117-122, 171-175), а також повторів перекладу одних і тих же назв (с. 123-135), перекладів заголовків аналізованих творів (с. 80, 89, 90, 98 та ін.). Такий матеріал значно збільшує обсяг тексту дисертації, але не сприяє її аргументативно-аналітичному наповненню, тобто є необов'язковим, або й зайвим. Можливо, варто було б додати глосарій із тлумаченнями одиниць метамови дослідження, а переклади онімів і назв творів подати в додатках. Це дозволило б ефективніше застосувати в дослідницькій частині понятійний апарат, окреслений у першому розділі (с. 32), розширити критичний коментар (с. 56, 123), деталізувати особливості семантичної структури імен персонажів в англійських, російських та українських літературних казках, чітко окреслити

роль фонетичних засобів, мовної гри у створенні образів, а не обмежуватися констатацією полісемантичності онімів (с. 123) та їх багатокомпонентної будови (с. 102-106). Робота не позбавлена мовних огріхів та стилістичних недоречностей, трапляються поодинокі друкарські огріхи (с. 208, 209, 210).

Попри висловленні міркування й побажання, можна констатувати, що наукова праця Мер'ємової Юлії Володимирівни є зрілою й актуальною розвідкою, яку вирізняє оригінальність, концептуальна чіткість, завершеність розв'язання поставлених завдань. Дисертація має теоретичне значення для лексичної семантики, фольклорної та літературної ономастики, порівняльно-історичного мовознавства, лінгвокультурології, лінгвосеміотики та інших галузей, є практично цінною для удосконалення методів вивчення загальних та індивідуально-авторських мовних картин світу.

На підставі докладного ознайомлення з дисертаційним дослідженням, авторефератом та основними публікаціями вважаємо, що наукова праця **“Онiмiя англiйських, росiйських та українських лiтературних казок”** та автореферат відповідають вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» № 567, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року та № 1159 від 30 грудня 2015 року, а їх авторка, **Мер'ємова Юлія Володимирівна**, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Офіційний опонент

Доктор філологічних наук,

доцент, професор кафедри англійської філології

Запорізького національного університету

Т. О. Козлова

Вчений секретар

Запорізького національного університету

кандидат філологічних наук, доцент

О.А. Проценко

